

УДК 378.056.7

Ковальова С.В.,

завідувач кафедри філологічних, суспільно-гуманітарних та мистецьких дисциплін Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради "Академія неперервної освіти", кандидат педагогічних наук, доцент

"ДИСЕМІНАЦІЯ" ЯК СКЛАДОВА ТЕРМІНОСИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Статтю присвячено вивченню сутності та особливостей поняття "дисемінація" як феномена та складової терміносистеми педагогічної інноватики. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел розкрито специфіку дисемінації як особливого інноваційного процесу поширення, упровадження та використання інноваційного педагогічного досвіду, досягнення ефективних результатів якісних змін в освіті. Подано авторське визначення терміна "дисемінація" в контексті цілеспрямованого інноваційного процесу, що забезпечує перехід освітньої системи в новий якісний стан з найменшими ресурсними витратами.

Здійснені у статті висновки можуть бути використані для розвитку та збагачення інноваційних педагогічних систем, освоєння інноваційного педагогічного досвіду педагогічним співтовариством, створення цілісної системи дисемінації інноваційної практики в післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: педагогічна інноватика, інновація, інноваційний педагогічний досвід, інноваційний процес, дисемінація, поширення, педагогічна теорія і практика, педагогічні працівники, освітня система.

Постановка проблеми. Розбудова нової української школи як авангарду суспільних змін, сучасний етап модернізації вітчизняної системи освіти на засадах компетентнісного підходу, що здійснюється в умовах потужних глобалізаційних тенденцій і викликів, пов'язані з інтенсивним розвитком інноваційних процесів у всіх сферах українського суспільства. У зв'язку з цим пріоритетними стають дослідження в галузі педагогічної інноватики як науки про педагогічні нововведення, що вивчає процеси розвитку освітніх систем на основі продукування, розповсюдження та освоєння новацій, ефективності інноваційних змін, які впливають на перебіг і якість результатів навчально-виховного процесу.

Нововведення, що за своєю суттю є продуктом або найвищим проявом педагогічної творчості, неможливо здійснити без учителя, здатного до інноваційних творчих проявів у нестандартних ситуаціях педагогічної діяльності. Саме він є гарантом нової якості освіти, головним ресурсом і рушійною силою впровадження інновацій, виступає автором, дослідником, користувачем і пропагандистом сучасних педагогічних технологій, ідей, теорій, концепцій. Закономірно загострюється інтерес педагогічної науки до проблеми інноваційної педагогічної практики, оскільки педагогічна наука та інноваційні практичні надбання – взаємообумовлені явища. Як наголошує І. Зязюн, "Наукова теорія і практика не окремішні, ізольовані одна від одної сутності, що належать до різних сфер буття, а сторони

єдиного діалектичного процесу, які взаємно передбачають і взаємно обумовлюють одна одну [1, с. 6].

Джерелом розвитку педагогічної теорії і практики є інноваційний (творчий) педагогічний досвід, який формується в надрах масової практики і є потенційним ресурсом руху до нової якості освіти. Тому зростає необхідність пошуку нових механізмів освоєння інноваційного педагогічного досвіду, які сприяють ефективному просуванню виявлених інноваційних ідей і способів педагогічної дійсності, їх адаптації для представлення й ефективної імплементації у практику. У цьому контексті віднедавна активно набув вжитку термін "дисемінація", що обумовлює дослідження його сутності в контексті терміносистеми педагогічної інноватики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена наукова проблема пов'язана з розглядом базового поняття терміносистеми педагогічної інноватики – "інновація". Ця дефініція не має однозначного тлумачення, її зміст складно точно визначити, оскільки в соціологічній (І. Бестужев-Лада, Л. Пригожин та ін.), психологічній (Л. Карамушка, А. Карпов, С. Максименко та ін.), педагогічній (Л. Ващенко, О. Глузман, Л. Даниленко, В. Загвязінський, С. Подмазін, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін.) літературі терміну надається різне смислове значення [3]. Більшість авторів педагогічну інновацію визначає як процес; в одних випадках поняття тлумачиться як діяльність, в інших – як продукт творчої діяльності, процес створення, який починається із будь-якої ідеї. У загальних висновках щодо тлумачення поняття можна виокремити такі трактування інновації: 1) цілеспрямована зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (новації), які поліпшують, удосконалюють характеристики окремих частин, компонентів та освітньої системи в цілому; 2) пошук нових ідей, теорій, концепцій, методик, технологій, програм, їх творче переосмислення і впровадження в освітній процес.

Проблема дисемінації інноваційного педагогічного досвіду розкрита в незначній кількості праць зарубіжних учених (В. Гаргай, Г. Ігнат'єва, А. Моїсєєв, В. Слободчиков, О. Тулупова) [6]. У сфері освіти найближчою до дисемінації є широко відома практика вивчення, поширення і впровадження передового педагогічного досвіду, яка останнім часом пов'язана з поширенням і освоєнням інновацій (Ю. Бабанський, І. Борнілова, В. Бондар, І. Кривонос, Л. Момот, О. Ярошенко, Л. Прокопенко, Я. Турбовський та інші [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи ґрунтовне теоретичне і прикладне значення наявних досліджень у галузі педагогічної інноватики, її терміносистеми, зауважимо, що в полі наукового пошуку відсутнє чітке обґрунтування та визначення сутності та особливостей поняття "дисемінація" як порівняно нового терміна, який вживається у вивченні інноваційного педагогічного досвіду. Водночас у переважній більшості наукових праць термін "дисемінація" ототожнюється з поняттям "поширення" як певного етапу в освоєнні передового педагогічного досвіду. Тому існує наукова потреба в осмисленні дисемінації в універсальній педагогічній інноватиці та її певних базових понять (інновація, інноваційний процес тощо).

Мета статті. Коло дослідницьких завдань у порушеній проблемі вбачаємо в теоретичному аналізі, обґрунтуванні сутності й особливостей поняття "дисемінація" в контексті базових понять терміносистеми педагогічної інноватики, розкритті специфіки дисемінації як цілісного інноваційного процесу, що передбачає організацію такої діяльності як поштовху до певних якісних зрушень і змін у системі освіти та перетворює запозичену практику в інноваційний ресурс розвитку певної педагогічної системи; як способу впровадження оригінальних новаторських прогресивних ідей, інноваційного змісту ефективного педагогічного досвіду в масову педагогічну практику.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні нас цікавить розуміння інновації як комплексного процесу створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу (нововведення) в галузях техніки, технологій, педагогіки, наукових досліджень. Так А. Хуторський [8], аналізуючи ключове поняття терміносистеми

педагогічної інноватики "інновація", використовує міркування В. Слободчикова, який тлумачить його як впровадження нового в наявний процес, "уновлення" – органічне вживання чогось нового в реальний процес. До його думки приєднується А. Пригожин, зазначаючи, що інновація (нововведення) є суттю, процесом, тобто переходом певної системи з одного стану в інший.

Як бачимо, дослідники виокремлюють процесуальну сутність педагогічної інновації як цілеспрямованої зміни, що вносить у певну соціальну одиницю нові, відносно стабільні елементи.

Викладене вище показує, що осмислення сутності інновацій як процесу пов'язане із вживанням понять "створення", "поширення", "впровадження", "використання", що зумовлює трактування поняття "інноваційний процес" як одного з найважливіших термінів педагогічної інноватики. У філософській літературі "процес" розглядається як закономірна, дослідницька, неперервна зміна моментів розвитку будь-якого явища, що проходять один за одним. Процес вказує на спрямованість (від нижчого до вищого) і незворотність змін. На думку дослідників, інноваційний процес є нерозривною єдністю і взаємозв'язком його трьох елементів: створення педагогічних новацій; їх упровадження й освоєння; застосування та поширення. Інноваційна діяльність, що є основою інноваційного процесу, визначається як цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або їх компонентів. Тому у спеціальній літературі інноваційний процес розглядається як комплексна діяльність щодо створення (розроблення), освоєння, застосування і поширення новацій [5; 8]. Варто зазначити, що останнім часом у педагогічній інноватиці ці терміни розглядаються дослідниками як різновиди інноваційних процесів (В. Андреев, М. Бургін, В. Журавльов, В. Загвязинський, А. Ніколс, Н. Юсуфбекова).

В освіті інноваційний процес розглядається як інноваційний процес її розвитку, пов'язаний із розробленням та освоєнням новацій [5].

Аналіз наукової літератури, осмислення дефініції поняття "інновація, "інноваційний процес" дозволяє зробити такі висновки:

- сутнісна природа понять "інновація", "інноваційний процес" пов'язана із вживанням термінів "створення", "поширення", "впровадження", "використання" щодо освоєння інноваційного педагогічного досвіду;
- специфічний зміст інноваційного процесу виявляється у внесенні змін в наявні системи, процеси, технології, що дозволяє отримувати нові, більш ефективні якісні результати, що мають практичне застосування;
- терміни "створення", "освоєння", "поширення", "застосування" є важливими складовими, елементами інновацій, інноваційного процесу, без яких неможливе існування їх життєвого циклу.

Для того, щоб інновації, які існують у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах, почали "працювати", їх необхідно ініціювати та всіляко підтримувати, тобто інтегрувати найбільш перспективні нововведення в освітнє середовище; переводити в режим постійно діючих систем, які розвиваються. Цьому сприяє організація дисемінації як спеціальної діяльності, що має свою специфіку, із поширення результатів освітнього проекту, інноваційного педагогічного досвіду на інші об'єкти, регіони, освітні системи.

У педагогічній теорії і практиці термін "поширення" означає популяризацію оригінальної нової педагогічної ідеї, виконання дій організаційного характеру, тоді як у понятті "впровадження" віддзеркалюється обов'язковість дій із реалізації передового педагогічного досвіду; воно неможливе без його вкорінення, закріплення, входження у практичну діяльність учителів.

Спробуємо з'ясувати таке: у чому полягає сутність поняття "дисемінація" і чому воно є складовою педагогічної інноватики та інноваційної практики? чому цей термін доцільно

використовувати в контексті інноваційних процесів? яке його смислове навантаження? у чому відмінність його вжитку порівняно зі звичним для нас терміном "поширення"?

У науково-практичній літературі дефініція "дисемінація" (від лат. dissemination – сіяння, розповсюдження) запозичена в педагогіку з медичної галузі. У педагогічній науці дослідники трактують поняття "дисемінація" як особливий спосіб розповсюдження й освоєння досвіду, адекватного конкретним потребам його реципієнтів, що має характер формування. Дисемінація дозволяє поширити передовий та інноваційний досвід у найбільш масову педагогічну практику, адаптуючи, редукуючи та розвиваючи різні елементи інноваційних досягнень або інноваційних систем у цілому.

Найбільш сучасне розгорнене тлумачення цього поняття знаходимо в А. Моїсєєва [6]. Ним сформовано базові концептуальні положення щодо сутності, методів, форм, інструментів, контекстів, складових дисемінаційного процесу та ключових проблем дисемінації. Автором уперше розглянуто дисемінацію як новий вид діяльності в освіті, який має свою специфіку. Вона може бути розглянута як різновидність інформаційної взаємодії, комунікації, що вводить у побудову стратегії дисемінації розгляд нових понять "реципієнт", "донор" "комунікатор", "канал", "маркетолог" тощо. На думку автора, слово "дисемінація" (латинське – "disseminatio") є тотожним поняттю "семінар" і означає розсіювання або розповсюдження за допомогою висівання. Дисемінацію дослідник розуміє як "важливу складову процесу реалізації інновації (етап, фазу тощо), сутністю якої є свідоме та відповідальне поширення ідей, цінностей, продуктів і результатів інноваційної діяльності за межі того простору, яким він був охоплений до цього часу, використання інноваційного потенціалу суб'єктів у якості ресурсів для розв'язання завдань виживання, функціонування й (особливо) розвитку інших суб'єктів, освітніх (і не тільки) систем, регіонів країн" [6, с. 23].

Автор наголошує, що в контексті інновацій, які стали поширеним явищем у всіх країнах, сферах життя й управлінні проектами слово "дисемінація" отримує статус терміна, який пояснює не будь-яке поширення, а розповсюдження позитивних досягнень, ефективних результатів змін, отриманих у ході розроблення й реалізації інновацій. А. Моїсєєв зауважує, що саме це особливе значення виправдовує існування та вживання терміна "дисемінація" у складі інноваційної освітньої та проектної термінології, що дозволяє проникнути у сутність досить складних явищ.

Подібне визначення запропонували на спеціальному семінарі із проблем дисемінації результатів освітніх проектів, проведеному за підтримки Британської Ради. Науковці дійшли висновку, що дисемінація – це процес, спрямований на те, щоб донести ідеї, методи здійснення, продукти або результати проекту, упровадження інновацій до цільової аудиторії [6]. Варто усвідомити, що це процес не тільки поширення, упровадження досвіду, а творча взаємодія, у якій головні учасники взаємодіють. Успішність дисемінації, її результати мають бути впроваджені, досягнуті не на території тих, хто поширює, а в тих системах, куди надходять ці досягнення. Тому особливо важливою є активна позиція користувачів, суб'єктів засвоєння, а також організація зустрічного руху з отримання, освоєння, використання представлених можливостей, робота з потенційними та реальними користувачами. Упровадження означає укорінення, доведення процесу до суті, глибини на основі сприяння внутрішній мотивації користувачів до освоєння необхідних ресурсів.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи зазначене вище, доходимо таких узагальнених висновків.

1. Уведення в термінологію педагогічної інноватики поняття «дисемінація» пояснюється якісними змінами, що відбуваються у вітчизняній і зарубіжній системі освіти в усіх напрямках її розвитку. Дисемінація є об'єднувальним поняттям у дослідженні інноваційних процесів освоєння інноваційної практики, а також джерелом її розвитку. Явище дисемінації одночасно може означати процес, форму, результат, спосіб освоєння педагогічного досвіду, засіб, рушійну силу розвитку та збагачення педагогічної теорії і практики тощо.

2. У сучасній науково-методичній літературі поняття "дисемінація інноваційного педагогічного досвіду" є новим, більш ємним щодо терміна "поширення". У першому із зазначених понять розкриваються нові перспективні можливості роботи з педагогічним досвідом різних рівнів якості та характеру.

3. Дисемінація є одним із термінів, які характеризують інноваційний процес, виражений не лише діяльністю з поширення, а сукупністю її взаємопов'язаних видів: поширення, упровадження та використання, без чого неможливе успішне освоєння досвіду педагогічним товариством.

4. Дисемінація інноваційного педагогічного досвіду обумовлює не знайомство з ним, а організацію спеціальної діяльності, яка спричиняє ґрунтовні зміни в системі освіти та перетворює запозичену практику в інноваційний ресурс розвитку певної педагогічної системи.

5. У дисемінаційному процесі особливе значення має значущість дисемінації для поширювачів досвіду як її суб'єктів, які є зацікавленими ініціаторами взаємодії.

6. Як феномен педагогічної інноватики дисемінація потребує теоретико-методологічного обґрунтування, осмислення, визначення та уточнення термінологічного поняттєвого апарату.

Отже, поняття дисемінації розуміємо як цілеспрямований організований процес перенесення матеріалів педагогічних (освітніх) проектів, трансляції ефективного (інноваційного, передового) педагогічного досвіду з однієї освітньої системи в іншу (інші), що супроводжується переходом системи в новий якісний стан із найменшими ресурсними витратами. У процесі дисемінації досвіду відбувається адаптація, редукування та розвиток різних елементів нових продуктивних розробок та інноваційної системи в цілому [4]. Це свідчить, що дисемінація є важливою складовою педагогічної інноватики та інноваційної практики, у якій розкриваються нові відношення, єдність педагогічної теорії і практики, повному втілюються досягнення практико-орієнтованої науки або науко-орієнтованої практики, відкриваються сучасні можливості роботи з інноваційним педагогічним досвідом як важливим ресурсом реалізації Концепції нової української школи.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008 – 608 с.
2. Ващенко Л. М. Система управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Людмила Миколаївна Ващенко ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2006. – 45 с.
3. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Н.І. Клокар. – К., 2010. – 528 с.
4. Ковальова С.В. До питання про поняття «дисемінація» в контексті освоєння педагогічного досвіду [Електронний ресурс] / С. В. Ковальова // Народна освіта. – 2011. – Випуск 1. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/13/index13.htm>.
5. Коновальчук І. І. Терміносистема базових понять педагогічної інноватики / І.В. Коновальчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – К. ; Вінниця, 2011. – Вип. 69. – Частина 1. – С. 70–75.
6. Моисеев А. М. Диссеминация образовательных ресурсов / А.М. Моисеев // Методические рекомендации. – М. : Изд-во МГОУ, 2003. – 130 с.

7. Передовий педагогічний досвід : теорія і методика / [упорядн. : Л. Л. Момот, Т.М. Хмара, О. Г. Ярошенко, Л. І. Прокопенко та ін.] ; під. ред. Л. Л. Момот. – К. : Рад. школа, 1990. – 141 с.
8. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учеб. пособие [для студ. высших учеб. заведений] / А. В. Хуторской. – М. : Академия, 2008. – 256 с.

Ковалева С.В. "Диссеминация" как составляющая терминосистемы педагогической инноватики

Статья посвящена изучению сущности и особенностей понятия "диссеминация" в контексте терминосистемы педагогической инноватики. На основании анализа, обобщения и систематизации научных источников раскрыта специфика диссеминации как особенного инновационного процесса распространения, внедрения и использования инновационного педагогического опыта, достижения эффективных результатов, качественных изменений в образовании. Предложено авторское определение термина "диссеминация" как составляющей целенаправленного инновационного процесса, который обеспечивает переход образовательной системы в качественно новое состояние.

Обобщенные в статье выводы могут быть использованы для развития теории инновационного педагогического процесса, обогащения инновационных педагогических систем, освоения инновационного педагогического опыта педагогическим сообществом, создания целостной системы диссеминации инновационной практики в последипломном педагогическом образовании.

Ключевые слова: педагогическая инноватика, инновация, инновационный педагогический опыт, инновационный процесс, распространение, диссеминация, педагогическая теория и практика, педагогические работники, педагогическая деятельность, образовательная система.

Kovalyova, S. Dissimilation' as a Component of Terminological System of Pedagogical Innovation

The study introduces the essence and peculiarities of the notion 'dissimilation' as a phenomenon and component of terminological system of pedagogical innovation. On the basis of analysis and generalizing of scientific sources the author discovers particularity of dissimilation being a specific innovative process of propagation, applying and implementing of the innovative pedagogical experience as well as achieving effective qualitative results in education. The article presents the author's own definition of the notion 'dissimilation' in the context of purposeful innovative process that provides a new quality of educational system, involving the least expenses of resources.

The conclusions of the article can be used for development and enrichment of innovative pedagogical systems, mastering innovative pedagogical experience by pedagogical community and creation of system of innovative practice dissimilation in the course of the in-service teacher training system.

Key words: pedagogical innovation, innovation, innovative pedagogical experience, innovative process, dissimilation, propagation pedagogical theory and practice, teaching staff, educational system.